

INAUGURACIÓ DE LES OBRES DE REHABILITACIÓ DE L'ARXIU PARROQUIAL DE SANTA MARIA DEL PI

Alexis SERRANO

Després de més de tres anys de tancament, l'Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi (APSMP) torna a obrir les portes per oferir el seu riquíssim patrimoni documental.

Durant aquest temps, els espais de l'arxiu han estat sotmesos a una acurada rehabilitació orientada a garantir tant la conservació de la documentació com l'accés dels investigadors a aquest important patrimoni.

El dia 29 de gener de 2016, va tenir lloc l'acte acadèmic d'inauguració de la rehabilitació de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria del Pi, presidida per rector de la Basílica Mn. Gaietà de Casacuberta en la qual s'exposaren els detalls de la rehabilitació i també es presentà la ponència: «La conservació i restauració del patrimoni documental als arxius. L'actuació a l'arxiu del Pi, a càrrec de l'especialista en restauració documental, Sr. Toni Esperó Torras, que ha realitzat un treball de recuperació i restauració d'alguns documents significatius de l'arxiu.

L'arxiu de la Basílica de Santa Maria del Pi és un dels arxius eclesiàstics més importants de la ciutat de Barcelona. El volum de la documentació i la seva qualitat és el resultat dels més de mil anys d'existència de la parròquia, la qual va esdevenir una de les més grans i actives de la ciutat. Va ser el centre del quarter més gran i la seva influència arribava fins al poble de Sants, la parròquia del qual n'era sufragània. Els seus primers registres es remunten al segle XI i els períodes més interessants són els del segle XV al XVIII. La documentació que custodia no és només l'habitual en un arxiu parroquial, és a dir els fons sacramentals, sinó que és el resultat de la unió de l'arxiu de la Il·lustre Junta d'Obra, els laics que van gestionar l'edifici fins ben bé el segle XX, la Reverent Comunitat de Beneficiats, els encarregats de la pastoral de l'església i de la litúrgia i l'Ofici Diví, i els de les diferents corporacions que han anat existint associades a la Basílica en diversos moments de la seva història.

L'arxiu va començar a ser agrupat cap a finals del segle XIV, encara amb l'església en construcció. Durant el segle XV se sistematitzaren els registres sacramentals i la documentació administrativa, censal i notarial. En època moderna, es compilen les consuetes i actes de la Reverent Comunitat i paral·lelament apareix l'arxiu de la Junta d'Obra com a entitat autònoma. L'any 1764, els fons de la Reverenda Comunitat s'instalen en uns espais construïts especialment en aquell moment i que han mantingut la seva funció fins als nostres dies.

L'any 1936, l'arxiu va ser salvat, gairebé en la seva totalitat, gràcies a l'heroïcitat d'uns voluntaris de la Biblioteca de Catalunya, entre els quals hi havia en Jordi Rubió i Balaguer i que van entrar a l'església quan encara cremava. Posteriorment, entre els anys 1940 i 1943, els diferents fons que havien estat dispersos, es fusionen i es comencen a inventariar amb els criteris d'erudició habituals en aquell moment. Aquesta feina ingent va ser duta a terme per Mn. Trinitat Prat i posteriorment per Mn. Joan Miralles fins l'any 1992 en què un equip de tècnics el va substituir degut a la seva avançada edat.

L'any 2011, s'inicia una nova etapa a la Basílica de Santa Maria del Pi, després d'importants feines de restauració del temple, que inclouen posar en valor el seu important patrimoni amb la instal·lació del museu i tresor. En aquest context de renovació, l'any 2012 l'arxiu fou tancat per tal d'escometre les imprescindibles feines de rehabilitació de l'edifici barroc que l'allotja i l'inventari de la documentació seguin les directrius actuals en matèria arxivística.

Tenint en compte que fins ben bé el segle XIX, la parròquia era un dels centres principals de l'activitat social i gairebé l'únic registre de població sistemàtic, s'entén que la documentació parroquial porti una importantíssima informació que és complementària de la que ofereixen les institucions civils. Fins i tot, en alguns casos com ara en la beneficència, l'arxiu parroquial és la principal font de documentació.

La parròquia de Santa Maria del Pi era la segona en importància de la ciutat de Barcelona i tenia la jurisdicció més gran. Una jurisdicció que incloïa no solament la meitat de la ciutat dins de muralles, sinó que s'estenia pel pla fins al poble de Sants incloent-hi els suburbis de Jesús, la Creu Coberta i els masos, cases i convents dispersos pel territori. El barri noble de la ciutat en època moderna i els carrers de la Portaferrissa i de la Canuda o la plaça de Santa Anna, eren dins de la jurisdicció. També el Raval i la Rambla, que incloïa l'Hospital de la Santa Creu, la casa de les comèdies i un nombrós contingent de convents i institucions monàstiques com ara el Carme o els Jesuïtes de Betlem.

A més, la seva condició de segona parròquia de la ciutat va propiciar que el Pi tingués un paper actiu i principal en els fets històrics de la ciutat com ho prova la nombrosíssima documentació conservada i pràcticament inèdita, relativa a la Guerra de Successió i el setge de la ciutat de 1713-1714, que ens ha permès de participar en el Tricentenari amb una lloada exposició i en unes Jornades sobre l'Església Catalana durant la Guerra de Successió.

La destrucció dels arxius parroquials l'any 1936 malauradament va fer desaparèixer molta documentació important per a la història de la ciutat. En aquest sentit, cal considerar la documentació de l'APSMP, juntament amb la de la Parròquia dels Sants Just i Pastor, com l'únic conjunt documental parroquial antic existent a Barcelona.

Entre els documents conservats és especialment important el *Llibre Negre*, un compendi o crònica de l'església que explica l'evolució de l'edifici i de la comunitat, començada l'any 1508 recollint informacions molt anteriors.

Destaca el fons de beneficència generat pel Bací del Pobre Vergonyant, un dels més antics d'Europa en el seu gènere. Es tracta d'una sèrie conservada íntegrament des de la seva fundació els primers anys del segle xv.

L'Arxiconfraria de la Puríssima Sang, la més antiga de la Corona d'Aragó, també hi té dipositat el seu fons, així com d'altres entitats que al llarg dels segles s'han vinculat, d'una manera o altra, a Santa Maria del Pi.

El fons musical de l'APSM, resultat de l'activitat de la Capella de Música de Santa Maria del Pi, aplega un nombrós conjunt de composicions musicals que abasten des del segle xvi al xx, amb obres d'autors importants del segle xvii i xviii. Aquest fons, que es compon d'uns 3000 documents, és considerat el segon en importància de Barcelona després del de la Biblioteca de Catalunya.

La col·lecció es completa amb un important conjunt de més de 2000 pergamins, del segle xi al xix, entre els quals hi ha documents tan interessants com el testament de Pere Joan Matoses, gramàtic i humanista català del segle xv, que conté el catàleg de la segona biblioteca pública més antiga de la Ciutat i que Matoses llegà a la parròquia l'any 1511; o el privilegi de Pere el Cerimoniós, concedit l'any 1380 al Bací del Pobre Vergonyant.

Els espais que ocupa actualment l'Arxiu del Pi van ser construïts l'any 1764 per tal de dotar la Reverenda Comunitat de Preveres d'un espai de reunió que substituïa l'antiga aula capitular construïda al segle xv i que l'any 1547 va ser cedida a l'Arxiconfraria de la Puríssima Sang de Crist.

L'any 1763, s'inicià la construcció del nou arxiu aprofitant el terrat d'aquesta capella, sota la direcció d'un dels mestres de cases més ben considerats del moment, Andreu Bosch i Riera (1720-1788). Fou inaugurat solemnement el dia 23 d'abril de 1764 amb assistència de tota la Comunitat de Preveres, presidits pel rector Dr. Pere Torrents.

Cal destacar que l'edifici de l'arxiu no ha sofert gaires modificacions des de la seva construcció i, per aquesta raó, és un bon testimoni de les tècniques constructives del segle xviii.

Es dona la circumstància també que s'ha conservat tota la documentació relativa a la construcció, fins al nivell de poder conèixer detalls insignificants com el color de les cortines o el preu de la taula de noguera que es va comprar i que encara es conserva a la sala de lectura de l'Arxiu. En aquest sentit s'ha pogut identificar, a més de la taula, alguns dels mobles originals que es conservaven i que un cop restaurats han tornat a la sala. Entre ells, l'armari de 1748 que custodiava la documentació de la Causa Pia Puigmitjà i algunes de les cadires de braços dels beneficiats.

El fet que la Basílica de Santa Maria del Pi sigui un espai patrimonial declarat bé cultural d'interès nacional, condiona les intervencions que s'hi fan. És per això que la rehabilitació ha estat una consolidació, adequació i neteja molt respectuosa amb les estructures conservades, així com la disposició del nou dipòsit de la documentació en un lloc separat i controlat amb les mesures mínimes actuals de conservació i manteniment indispensables.

També, gràcies a haver desplaçat els fons documentals al nou dipòsit, s'ha pogut alliberar un espai adient per disposar la valuosa biblioteca de la Reverenda Comunitat que en gran part continuava empaquetada des de feia anys.

Per altra banda, i com no podia ser d'una altra manera, s'ha realitzat un treball d'inventari dels fons documentals, de neteja i en algun cas de restauració que ens ha ofert la possibilitat de conèixer a fons l'abast i el contingut de la documentació que custodia l'APSM. Així doncs, ara podem oferir als estudiosos i al públic en general, un patrimoni molt important que en gran part havia restat inèdit.

Esperem que el nostre esforç contribueixi al coneixement de la nostra història, la de l'església catalana i la de Barcelona, i a millorar l'oferta cultural de la nostra ciutat.